

11.5.2011

Dnro 4812/4/09

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Esittelijä Piatta Skottman-Kivelä

REHTORI PAKOTTI OSALLISTUMAAN JOULUKIRKKOON

1

KANTELU

Kantelija arvosteli 18.12.2009 sähköpostitse eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan saapuneessa kirjeessään lukion rehtorin menettelyä joulukirkkoon osallistumista koskevassa asiassa. Kantelija kertoi lukion oppilaana kysyneensä, onko joulukirkkoon kuuluminen pakollista, jos on uskonnolliseen vakaumukseen liittyvä este. Rehtori on tuolloin määrännyt, että joulukirkkoon osallistuminen on kirkkoon kuuluville lukion oppilaille pakollista. Kantelijan mukaan rehtorin menettely on Suomen perustuslain 11 §:n vastainen. Alle 18-vuotias ei voi erota kirkosta ilman vanhempiensa suostumusta, joten käytännössä tällaisessa tilanteessa alaikäinen henkilö pakotetaan osallistumaan uskonnon harjoittamiseen.

2

SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin rehtorin selvitys sekä Opetushallituksen lausunto, jotka on toimitettu tiedoksi kantelijalle. Hän ei ole antanut asiassa vastinetta.

Rehtori on selvityksessään myöntänyt menettelleensä kantelukirjoituksessa esitetyllä tavalla. Rehtorin mukaan hän ei ole tuntenut Opetushallituksen muistion (28/ 2006, 31.3.2006) kohtaa, jonka mukaan myöskään seurakuntaan kuuluvia ei voida velvoittaa osallistumaan oman tuntonsa vastaiseen jumalanpalvelukseen. Hän on kuitenkin antanut kantelijalle tilaisuuden jäädä kirkon aulaan ja näin olla osallistumatta varsinaiseen tilaisuuteen. Rehtorin mielestä on epäselvää, voiko asianomaiseen uskontokuntaan kuuluva opiskelija jäädä pois uskonnollisista tilaisuuksista oman tunteen vedoten ilman mitään muita perusteita.

Opetushallituksen lausunnossa on viitattu Suomen perustuslain 11 §:ään, jonka mukaan jokaisella on uskonnon ja oman tunteen vapaus. Uskonnon ja oman tunteen vapautteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan oman tuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Lausunnossa on viitattu myös Opetushallituksen 31.3.2006 antaman tiedotteeseen, jonka liitteenä olevan muistion mukaan lukio voi edelleen järjestää uskonnollisia tilaisuuksia kuten jumalanpalveluksia ja uskonnollisia tilaisuuksia. Tällaiset tilaisuudet katsotaan uskonnon harjoittamiseksi. Perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan ketään ei voida velvoittaa osallistumaan oman tunteen vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Tämän perusteella oppilasta ei voida velvoittaa osallistumaan jumalanpalvelukseen, uskonnolliseen päivänavaukseen tai muuhun uskonnolliseen tilaisuuteen. Opiskelijan tulee ilmoittaa, jos hän ei osallistu uskonnon harjoittamiseen. Ilmoituksen voi tehdä kertaluontoisesti esimerkiksi lukioon ilmoittauduttaessa tai tapauskohtaisesti. Ilmoituksen muodon päättää koulutuksen järjestäjä. Perustuslain 11 §:n 2 momentin tarkoituksena ei ole estää muiden positiivista uskonnon harjoittamisen vapautta, vaan ensisijassa suojata henkilöä oman tunteen vastaiselta uskonnon harjoittamiselta. Opiskelijan pyynnöstä hänet vapautetaan uskonnon harjoittamiselta. Koulutuksen sujuvuuden kannalta ilmoitus on hyvä tehdä mahdollisimman ajoissa etukäteen, esimerkiksi lukukauden alussa. Koulutuksen järjestäjällä ja koululla on velvollisuus tiedottaa huoltajille koulun toiminnasta. Koska oppilailla on oikeus kieltäytyä uskonnon harjoittamisesta, on tiedotteista käytävä ilmi myös koulun järjestämät uskonnolliset tilaisuudet.

Edellä mainittuihin seikkoihin viitaten Opetushallituksen lausunnossa on todettu, että lukion opiskelijaa ei voida velvoittaa osallistumaan hänen omantuntonsa vastaiseen jumalanpalvelukseen eikä muuhunkaan uskonnolliseen tilaisuuteen. Opetushallituksen näkemyksen mukaan opiskelija voi kieltäytyä omantunnon syihin vedoten osallistumasta myös sen uskonnollisen yhdyskunnan uskonnolliseen tilaisuuteen, minkä jäsen hän on, näitä syitä perustelematta.

3

RATKAISU

3.1 Uskonnonvapauden käsite

Suomen perustuslain 11 §:n mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen. Perustuslain 11 §:ään ei sisälly rajoituslauseketta. Tällä ratkaisulla on haluttu korostaa uskonnon ja vakaumuksen vapauden tehostettua suojaa perusoikeuksien joukossa. Vaikka evankelisluterilainen ja ortodoksinen kirkko ovat valtiokirkon asemassa, julkisen vallan käyttäjiin kohdistuu valtionkirkkojärjestelmästä huolimatta velvollisuus huolehtia siitä, ettei valtiokirkkojen erityisasema heijastu esimerkiksi virallisiin juhlatilaisuuksiin tavalla, joka johtaisi uskonnon ja omantunnonvapauden loukkaukseen. Uskonnon ja omantunnonvapauden suojan lähtökohta on ajatuksenvapauden absoluuttinen ja loukkaamaton luonne.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi jo vuonna 1982 olevan epäilyksetöntä, että perustuslain turvaa nauttivan uskonnonvapauden kuuluu, ettei ketään voida ilman perustuslain säätämisyjärjestyksessä annetun säännöksen tukea velvoittaa vasten tahtoaan osallistumaan uskonnonharjoitukseen. Perustuslakivaliokunnan mukaan tämä vapaus uskonnosta koskee kaikkia kansalaisia ja on periaatteessa riippumaton uskonnollisen yhdyskunnan jäsenyydestä, koska uskonnolliseen yhdyskuntaankaan kuuluvia henkilöitä ei voida pakottaa osallistumaan uskonnollisiin menoihin (PeVL 12/1982 vp.).

Negatiivinen uskonnonvapaus sisältää siis vapauden uskonnonharjoittamisesta uskonnolliseen yhdyskuntaan kuulumisesta riippumatta.

3.2 Uskonnonopetus ja uskonnolliset tilaisuudet koulussa

Uskonnonvapaus pitää sisällään myös ns. positiivisen uskonnonvapauden eli oikeuden saada uskonnollista ja elämänkatsomuksellista opetusta. Positiiviseen uskonnonvapauden perustuu uskonnonopetus sekä peruskoulussa että lukiossa. Perusopetuslain ja lukiolain mukaan oppilaalla on oikeus saada oman uskontonsa tai elämänkatsomustiedon opetusta ja myös velvollisuus osallistua tähän opetukseen. Myös oppilas, joka ei kuulu enemmistön uskonnolliseen yhdyskuntaan, voi huoltajan ilmoituksesta osallistua uskonnonopetukseen.

Perustuslakivaliokunta katsoi nykyisen uskonnonvapauslain säätämisen yhteydessä, että uskonnon tai elämänkatsomustiedon opetus koulussa on sopusoinnussa perustuslain kanssa. Perustuslakivaliokunnan mukaan oman uskonnon opetus koulussa ei ole perustuslaissa tarkoitettua uskonnon harjoittamista. Pedagogisilla valinnoilla on voitu perustuslakivaliokunnan mukaan vaikuttaa siihen, että eri kirkkokuntien välisistä eroista huolimatta eri ryhmiin kuuluvien lasten huoltajat ovat voineet pitäytyä luterilaiseen perusnäkemykseen pohjautuvaan uskonnon opetukseen. Perustuslakivaliokunnan mukaan on kuitenkin tarkistettava, että kaikki opetussuunnitelmat täyttävät lain vaatimukset oman uskonnon opetuksesta yhdenvertaisesti (PeVM 10/2002 vp).

Uskonnonvapauslakia ym. koskevaan hallituksen esitykseen (HE 170/2002 vp) sisältyi myös nimenomainen säännös koulun uskonnollisiin tilaisuuksiin osallistumisesta ja niistä tiedottamisesta. Perustuslakivaliokunta katsoi kuitenkin, ettei perustuslaki tarvinnut tässä asiassa tämentävää säätelyä.

Edellä mainitun Opetushallituksen 28.2.2006 antaman tiedotteen mukaan ketään ei voida perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaan velvoittaa osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnollisiin tilaisuuksiin.

Koululainsäädäntöä käsittelevässä perusteoksessa on todettu asiasta seuraavaa: "Uuden uskonnonvapauslainsäädännön valmistelun ja eduskuntakäsittelyn aikana keskusteltiin paljon myös koulujen juhlista ja erilaisista uskonnollisista tilaisuuksista ja niihin osallistumisesta. Kouluilla on usein perinteellisiä juhlia. Osassa niistä on myös uskonnollisuuteen viittaavia elementtejä. Tällaisia ovat muun muassa joulujuhla, kevätjuhla ja itsenäisyyspäivän juhla. Eduskunnan perustusvaliokunta totesi, että tällaiset juhlatraditiot ovat osa suomalaista kulttuuria eikä esimerkiksi niihin mahdollisesti sisältyvän yhteisen virren laulamisen takia voida pitää uskonnon harjoittamiseksi katsottavina tilaisuuksina. Koulu voi edelleen järjestää myös uskonnollisia tilaisuuksia, kuten jumalanpalveluksia ja uskonnollisia päivänavauksia. Perustuslain 11 §:n 2 momentin mukaisesti ketään ei voida velvoittaa osallistumaan niihin omantuntonsa vastaisesti. Vapautuksen perusteena ovat yksinomaan omantunnon syyt. Huoltaja voi hakea vapautusta, vaikka kysymyksessä olisi oppilaan oman uskonnollisen yhdyskunnan tilaisuus" (Matti Lahtinen ym.: Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä 2006, s. 126).

3.3 Johtopäätös

Peruskoulun ja lukion uskonnonopetus on kirkkoon kuuluville velvollisuus. Muutkin voivat vanhempien ilmoituksesta osallistua uskonnonopetukseen. Velvollisuus osallistua uskonnonopetukseen perustuu nimenomaiseen lain säännökseen. Lukiolain mukaan opiskelijalle, joka aloittaa lukiokoulutuksen 18 vuotta täytettyään, opetetaan hänen valintansa mukaisesti joko uskontoa tai elämänskatsomustietoa. Opiskelijalla on siis tällöin täysi valinnanvapaus kirkkoon kuulumisesta riippumatta.

Uskonnonharjoittamiseksi katsottava toiminta on koulussa vapaaehtoista kaikille riippumatta siitä, kuuluuko henkilö kirkkoon vai ei. Laissa ei ole asiasta nimenomaista mainintaa, mutta Opetushallituksen tiedotteessa ja koululainsäädäntöä käsittelevässä oikeuskirjallisuudessa on tämä seikka todettu.

Näillä perusteilla katson lukion rehtorin menettelleen virheellisesti, kun hän ilmoittanut kantelijalle joulukirkkoon osallistumisen olevan pakollista evankelisluterilaiseen kirkkoon kuuluville lukion opiskelijoille heidän uskonnollisesta vakaumuksestaan riippumatta.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni käsityksen rehtorin menettelyn virheellisyydestä hänen tietoonsa vastaisen varalle huomioon otettavaksi. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestä tiedoksi myös Opetushallitukselle.